

INVENTOINTIRAPORTTI

SIPOO Granö

Östersundomin yleiskaava-alueen arkeologinen osainventointi
25.–26.10.2011

DG2306:3

MUSEOVIRASTO

KULTTUURIYMPÄRISTÖN HOITO | ARKEOLOGISET KENTTÄPALVELUT
KATJA VUORISTO

Tiivistelmä

Sipoon Granön arkeologinen inventointi liittyi Östersundomin yleiskaava-alueen suunnitteluun. Granön muinaisjäännöksiä ei ollut inventoitu aikaisemmin ja yleiskaavasunnitelmassa saarelle on osoitettu erilaisia rakentamisen alueita, minkä vuoksi alueen muinaisjäännösinventointi tuli ajankohtaiseksi. Historiallisten lähteiden perusteella saaren pohjoisosassa oli sijainnut keskiaikainen kylä ja myöhemmin Granön tila. Lisäksi saaren pohjoisrannalla tiedettiin olleen tiilenpolttimo 1700-luvun loppupuolella. Maastotarkastuksessa todettiin useampia tiilenpolttimoon liittyviä uunin pohjia sekä laaja savenottoalue, josta on otettu raaka-ainetta tiilien valmistamiseen. Lisäksi inventoinnissa todettiin kaksi Granön varhaisempaan asutukseen liittyvää muinaisjäännöstä. Nämä sijaitsevat saaren pohjois- ja koillisosissa. Granön koillisosan kylätontilta löytyi myös kaksi tiiliuunia, jotka ajoittuvat luultavasti 1700–1800-luvuille.

Sisältö

Tiivistelmä

Arkisto- ja rekisteritiedot.....	2
Karttaote inventoidusta alueesta	3
1. Johdanto	4
2. Inventoitu alue	6
3. Granön historiaa	6
4. Yhteenveto	7
5. Luettelo muinaisjäänöskohteista	7
6. Kohdekuvaukset	8
Granö Gård 1000017313	8
Granö Tegelbruk 1000019451	10
Granö Börstäng 1000019456.....	13
Granön muinaisjäänösalueiden rajaukset peruskartalla.....	14
Lähteet.....	15
Kuvaluettelo	16

Arkisto- ja rekisteritiedot

Kohteen laji:	Sipoo Granö, Östersundomin yleiskaava-alueen osainventointi
Tutkimuslaitos:	Museovirasto/Arkeologiset kenttäpalvelut
Inventoija:	FM Katja Vuoristo
Inventointiapulainen:	Huk Tuija Väisänen
Kenttätyöaika:	25.–26.10.2011
Peruskartta:	204307
Tutkimusten rahoittaja:	Sipoon kunta
Kustannukset:	noin 3100 € (kokonaisbudjetti Sipoo Talman osayleiskaava-alueen inventoinnin kanssa yhteensä 5270 €)
Alkuperäinen tutkimuskertomus:	Museoviraston arkeologinen keskusarkisto, Helsinki
Kopiot:	Sipoon kunta
Muinaisjäännöskohteet:	Granö Gård 1000017313, keskikoordinaatit: P: 6678607, I: 402831, Z m mpy 2,5–10 Granö Tegelbruk 1000019451, keskikoordinaatit: P: 6678620, I: 402437, Z m mpy 2,5–10 Granö Börstäng 1000019456, keskikoordinaatit: P: 6678512, I: 402632, Z m.mpy: 5
Löydöt:	–
Digitaalikuvat:	DG2306, DG2316 ja DG2317
Aikaisemmat tutkimukset:	–

Karttaote inventoidusta alueesta

Östersundomin yleiskaava-alueella sijaitsevilla Granöllä tehtiin arkeologinen inventointi. Karttaan on merkitty punaisella ja keltaisella erilaiset rakentamiseen osoitetut alueet, niiden ulkopuolelle jäävä alue on osoitettu viheralueeksi. Suunnitellut tiet on merkitty harmaalla ja alue, jossa tehtiin tarkempi arkeologinen inventointi, on merkitty sinisellä.

1. Johdanto

Helsingin, Sipoon ja Vantaan alueille ulottuvaan Östersundomiin on esitetty yhteinen yleiskaava-luonnos. Kaava-alue käsittää mm. Sipoossa sijaitsevan Granön, jonne on suunniteltu erilaisia rakentamiselle tarkoitettuja alueita. Museovirasto on todennut, että yleiskaava-alueen muinaisjäännöstiedot ovat Granön osalta puutteellisia, minkä vuoksi saarella tehtiin arkeologinen inventointi. Vanhojen karttojen ja kirjallisten lähteiden perusteella tiedettiin, että saaren koillisosassa on sijainnut keskiajalla perustettu kylä ja 1700-luvulla perustettu tiiliruukki sekä Granön tila. Kohteiden säilyneisyyttä ei ollut tarkastettu aikaisemmin.

Karttaote Kuninkaallisesta merikartastosta vuosilta 1791–1796. Granön pohjoisrannalle, peltojen luoteispuolelle on merkitty Tegelbruk ja kolme rakennusta. Granö Gården tila erottuu heikosti saaren koillisosan niemekkeellä.

Maastotarkastukseen varattiin kaksi päivää ja tutkimusten kustannuksista vastasi muinaismuistolain 15 § mukaan hankkeen toteuttaja eli Sipoon kunta. Tutkimusten kokonaiskustannukset olivat noin 3100 €.

Kuva Katia Vuoristo

DG2306:1. Yleiskuva Granön Tegelbrukin rannasta kuvattuna mereltä.

Inventoinnissa keskityttiin Granön pohjois- ja itäosan tarkastamiseen, koska kyseinen alue oli potentiaalisinta muinaisjäännösalueita. Historiallisten lähteiden, kuten vanhan kartta-aineiston, perusteella oli odotettava, että alueella oli säilynyt historialliseen aikaan ajoittuvien rakenteiden jäännöksiä. Sen sijaan maaston alavuuden perusteella esihistoriallisten muinaisjäännösobjektien löytäminen saarelta oli epätodennäköis-

tä, sillä saari on ollut pitkään rautakaudellakin hyvin kostea ja osin vielä veden peittämä. Vedenpinnan laskeminen ja rantaviivan muuttuminen voidaan nähdä 1600-luvun lopun kartastakin kun sitä verrataan nyky-päivän tilanteeseen. Muutos näkyy erityisesti saaren itäosan lahtien umpeenkuroutumisena ja pohjoisosan pienen saaren muuttumisesta niemenkärjeksi.

Granön arkeologisen inventoinnin yhteydessä saarelta löydettiin kolme entuudestaan tuntematonta historiallisen ajan muinaisjäännöstä, Granö Tegelbruk, Granö Börstäng ja Granö Gård. Näistä Granö Gård on todennäköisesti jo keskiajalta peräisin oleva talonpaikka, joka on jäänyt kylän muiden tilojen yhdistymisen jälkeen saaren ainoaksi tilaksi. 1700-luvulla tilan toiminta on liittynyt tiiviisti saaren tiilenvalmistukseen. Granö Tegelbruk on toiminut jo 1700-luvulla tiilenpolttimona ja ilmeisesti uudelleen myös 1830-luvun loppupuolelta lähtien. Granö Börstäng on matalalla mäellä sijaitseva kivikumpu ja kyseessä saattaisi olla saaren keskiaikaiseen asutukseen liittyvä rakenne.

Kuva Katja Vuoristo

DG2306:5. Granön Tegelbrukin tiiliuuni 2. S-N.

Inventoinnissa todetut muinaisjäännökset ja havaitut rakenteet valokuvattiin ja niiden sijaintitiedot mitattiin ylös Garmin GPSmap 60CSx-laitteella. Kohteiden sijaintitiedot on ilmoitettu alle 5 metrin tarkkuudella. Mitatut koordinaatit ovat EUREF FIN-järjestelmässä ja myös raportissa ilmoitetut koordinaatit ovat samassa koordinaattijärjestelmässä. Muinaisjäännösten kohdetiedot on viety Museoviraston ylläpitämään muinaisjäännösrekisteriin. Inventoinnin yhteydessä ei kerätty talteen löytöjä. Muinaisjäännöksistä otetut digitaalikuva on luetteloitu Webmuskettiin numeroilla DG2306, DG2316 ja DG2317.

Granöllä ei ole tehty aikaisemmin arkeologisia tutkimuksia, vaikka Sipoossa onkin tehty sekä historiallisen ajan että esihistoriallisen ajan kuntainventoinnit vuonna 2007.¹ Inventointeihin sisältyi myös muutaman päivän pituinen saaristoinventointi, mutta Granötä ei tuolloin ehditty tarkastaa. Granö on jäänyt myös aikaisemmin tehtyjen Sipoon inventointien ulkopuolelle.

Helsingissä 4.1.2012

Katja Vuoristo, FM

¹ V.-P. Suhonen 2007; Satu Koivisto 2007.

2. Inventoitu alue

Granö sijaitsee Östersundomin itäpuolella lähellä Vuosaaren satamaa. Saaren länsi- ja pohjoispuolelta kulkee laivareitti, joka on ollut käytössä ainakin jo 1700-luvun loppupuolelta lähtien. Todennäköisesti reitti on ollut käytössä jo pitkään tätä ennenkin. Granön kaakkois- ja länsiranta ovat kivikkoisia, mikä onkin luultavasti vaikuttanut siihen, että saaren asutus on alkuun keskittynyt Granön pohjoisrannalle. Saaren pohjois- ja koillisosa on edelleen tiheimpään rakennettua, mutta myös etelärannalle on rakennettu jonkin verran vapaa-ajan asuntoja. Suurin osa saaren asutuksesta on nykyisin vapaa-aikaan liittyvää ja Granön pohjoisosan pienet peltoalueet alkavat pikkuhiljaa kasvaa umpeen. Ainoastaan Börstängin pellot ovat edelleen osin käytössä.

Granölle ei pääse toistaiseksi vielä autolla, mutta yleiskaavas suunnitelmassa saarelle on suunniteltu sillanrakentamista ja tien rakentamista saaren ympäri. Vielä saari on kuitenkin pitkälle luonnontilassa, eikä siellä kulje varsinaisia teitä. Granön pohjois- ja koillisosassa on muutamia hieman leveämpiä polkuja, joilla pääsee ajamaan mönkijällä, mutta muualla ei kulje juuri polkujakaan, mikä tekee maastosta melko vaikeakulkuista. Saarella on tiheä puusto ja siellä täällä on kosteikkoja. Myös saaren rannat ovat paikoin vetistä vesijätömaata.

Östersundomin yleiskaavasunnitelmassa Granön pohjois- ja koillisranta sekä saaren poikki Österängin kautta etelärannalle kulkeva kapeahko alue on merkitty pientalovaltaiseksi rakentamisalueeksi. Saaren länsirannalle on suunniteltu mantereelta Båtsnäsuddeniin kulkeva silta ja sen viereen on merkitty pienehkö rakentamisalue, jolle voidaan rakentaa hallimaisia tiloja mm. erilaisten palveluiden ja virkistyskäyttöön.

3. Granön historiaa

Granö mainitaan ensimmäistä kertaa historiallisissa lähteissä 1540-luvun alussa, jolloin saarella oli kolmen pienen tilan kylä. Tilanomistajina mainitaan Bengt Perinpoika, Nils Perinpoika ja Jacob Matsinpoika. Bengt Perinpojan tila oli autiona vuodesta 1571 lähtien aina 1620-luvun alkupuolelle saakka, mutta tilalla asui kuitenkin ajoittain ihmisiä ja sitä viljeltiin. Myös Nils Perinpojan tila oli autiona lähes kokonaan vuosien 1571–1615 välillä ja vuonna 1586 siitä tuli kruunutila. Jacob Matsinpojan tila pysyi 1500-luvulla lyhyitä autoitumisia lukuun ottamatta veronmaksukykyisenä, mutta 1610-luvun lopulla sekin autoitui.

Granön tilat siirtyivät vuonna 1623 läänityksenä Nils Dubblarelle ja 1630-luvulla tilat olivat lampuotin viljelyksessä. 1660-luvulla saarella asui enää yksi torppari, mutta kun saaren tilat yhdistettiin, nousi verotaakka liian suureksi ja torppari joutui jättämään tilan. Granöstä on jälleen maininta vuodelta 1673, jolloin sitä verotettiin silakan- ja hylkeenpyynnistä. Tilaa yritettiin ottaa jälleen viljelykseen, mutta saaren peltopinta-ala oli hyvin pieni eikä uusien peltojen raivaaminen ollut mahdollista maaston kivikkoisuuden vuoksi, joten viljelyyritykset jäivät lyhyiksi.

Granö vuokrattiin Östersundomin kartanon majuri Patkulille ja 1690-luvulla se siirtyi kartanon omistukseen veropalkkalaitokseen siirtymisen yhteydessä. Östersundom oli 1700–1800-luvuilla yksi Sipoon merkittävimmistä kartanoista. Kartanoon perustettiin torppia ja vuosilta 1777 ja 1800 on maininnat myös Granön torpasta.²

² Rantanen & Kuvaja 1994a, 120–122, 233.

Sipoon pitäjän historiassa mainitaan, että Östersundomin kartanoon perustettiin vuonna 1754 kaksi tiilenpolttimoa, joiden tiilet toimitettiin Suomenlinnaan. Tiilipolttimoiden mainitaan lopettaneen toimintansa 1760-luvulle mentäessä ja vuosien 1808–1809 sodan jälkeen tiilien valmistuksen todetaan alkaneen jälleen uudelleen, kunnes se olisi taas loppunut 1830-luvulla. Myöhemmin saman vuosikymmenen lopulla Östersundomin kartanon on sanottu perustaneen tiilenpolttimon Granön saarelle, mutta toiminnan on todettu olleen vaatimatonta.³ Kuitenkin Kuninkaallisessa merikartastossa vuosilta 1791–1796 on Granön pohjoisrannalle merkitty tiilitehdas (tegelbruk) sekä siihen liittyviä rakenteita, vaikka tällöin ei saarella mainita olleen tiilenvalmistusta. Kyseessä on todennäköisesti toinen Östersundomin kartanon tiilenpolttimoista ja on luultavaa, että se on ollut toiminnassa myös jossain vaiheessa 1700-luvun loppupuolella 1760-luvun jälkeenkin. Merikartastoon on merkitty myös Granön tila saaren koillisosaan. Kyseessä on sama paikka, johon on merkitty jo vuoden 1698 karttaan talonpaikka.⁴

4. Yhteenveto

Granön saari inventoitiin syksyllä 2011, koska se sijaitsee Östersundomin yleiskaava-alueella ja saaren kiinteitä muinaisjäännöksiä ei ole aikaisemmin inventoitu. Vanhojen karttojen perusteella erityisesti saaren pohjois- ja koillisosa näyttivät alueilta, joissa olisi saattanut säilyä Granön asutukseen ja elinkeinon liittyviä historiallisen ajan muinaisjäännöskohteita. Inventoinnissa keskityttiin kartoissa näkyvien ilmiöiden tarkastamiseen, mutta niiden lisäksi käytiin läpi myös muita alueita. Vuoden 1698 kartan perusteella tarkastettiin myös yksittäisten peltoalueiden ympäristöt, sillä oli mahdollista, että Granön keskiaikainen asutus on ollut niiden liepeillä. Lisäksi pyrittiin tarkastamaan ranta-alueita mahdollisten leiripaikkojen ja kivi-uunien löytämiseksi merenkulkureittien varrelta. Tällaisista ei kuitenkaan näkynyt merkkejä.

Inventoinnissa todettiin kolme entuudestaan tuntematonta muinaisjäännöstä. Kaikki niistä sijaitsevat yleiskaava-alueen rakentamiselle osoitetulla alueella saaren pohjoisosassa. Muinaisjäännöksiin kuuluu keskiajalta historialliselle ajalle ajoittuva kylätontti, joka on edelleenkin osittain asutettu, tiilenvalmistuspaiikka sekä mahdollisesti keskiajalle ajoittuva uunin pohja.

5. Luettelo muinaisjäännöskohteista

Kunta	Mj.nimi	Mj.numero	Tyyppi	Ajoitus	P	I	Z m mpy	Karttalehti
Sipoo	Granö Gård	1000017313	Asuinpaikat, kylätontit	Historiallinen aika	6678607	402831	2,5–10	204307
Sipoo	Granö Tegelbruk	1000019451	työ- ja valmis- tuspaiikat, tiilen- polttouunit	Historiallinen aika	6678620	402437	2,5–10	204307
Sipoo	Granö Börstäng	1000019456	Kivirakenteet, uunit	Historiallinen aika	6678512	402632	5	204307

³ Rantanen & Kuvaja 1994b, 48–49.

⁴ Kuninkaallinen merikartasto 1791–1796, 69; Broterus 1698, Karta öfver Granö holme med Mölandet, B43:2/3a.

6. Kohdekuvaukset

Granö Gård 1000017313

Laji: kiinteä muinaisjäänös

Muinaisj.tyyppi: asuinpaikat

Tyyppin tarkenne: kylänpaikat

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 1

Ajoitus: keskiaikainen/historiallinen

Koordinaatit: P: 6678607, I: 402831 Z m mpy 2,5–10

Koord.selite: Keskikoordinaatit, gps

Peruskartta: 204307

Kiinteistötiedot: 753-406-1-146, 753-406-1-295, 753-406-1-365 ja 753-406-878-9

Aikaisemmat tutkimukset: -

Lähteet: Kuninkaallinen merikartasto 1791–1796. C. N. af Klerckerin johtama kartoitustyö Suomenlahdella.

Toim. Erkki-Sakari Harju ja Heikki Tiilikainen. Jyväskylä.

Broterus, Samuel 1698, Karta öfver Granö holme med Mölandet, B43:2/3a. Kansallisarkisto.

Vuoden 2011 inventointi

Tarkastuspäivä: 25.–26.10.2011

Kuvat: DG2317:1–3

Kohdekuvaus: Granön kylästä on ensimmäinen maininta jo 1540-luvun alusta, jolloin kylässä oli kolme tilaa. Kylän tilat olivat pitkiä aikoja autioina ja ne yhdistettiin 1660-luvulla. Vuosisadan lopulla Granö siirtyi Östersundomin omistukseen ja vuoden 1698 karttaan tilanpaikka on merkitty saaren koillisrannalle. Samalle paikalle on merkitty 1700-luvun lopulla Granö Gård.

Broteruksen kartta vuodelta 1698. Granön ainoa talon paikka on merkitty saaren koillisosan niemelle. Muut keskiaikaiset talonpaikat ovat saattaneet sijaita karttassa näkyvien peltojen lähellä.

Kohde sijaitsee Granön saaren koillisrannalla mäen päällä. Paikalla on nykyisin uudehko pientalo ja pihamaata on muokattu paikoin. Asuinrakennuksen lounaispuolella on rakentamaton niittyalue ja kaakkoispuolella on suurehko tasainen nurmialue, jonka reunaan on tehty äskettäin sähkölinjakaivanto. Kaivannosta oli kerätty kasaan useita tiiliä ja kiviä. Rakennuksen kaakkois- ja länsipuolella sijaitsee todennäköisesti 1700–1800-lukujen tiilenpolttoon liittyvät tiiliuunit. Tiilirakenne 1 (P: 6678652, I: 402872) sijaitsi pohjoiseen laskevan terassitasanteen päällä mäntymetsässä ja rakenteen päällä kasvoi paksu mänty. Pikkukivien sekaisen tiilikummun halkaisija oli noin 3 metriä. Kivien lisäksi kasassa oli myös hieman laastia. Tiilirakenne 2 (P: 6678608, I: 402780) oli puoliympyrän muotoinen vallimainen kumpu nykyisen piha-alueen länsireunassa lähellä rantaa. Kummun päällä kasvoi mäntyjä ja heinää. Rakennetta oli todennäköisesti tasattu jossain vaiheessa hieman. On todennäköistä, että alueella on säilynyt myös muita rakenteita, lukuun ottamatta asuinrakennuksen kohtaa. Muinaisjäänöskohde on rajattu näkyvien rakenteiden, vanhojen karttojen ja topografian perusteella.

Kuva Katja Vuoristo

Granön kylän kaksi muuta tilaa ovat saattaneet sijaita Granö Gårdin ulkopuolella, vuoden 1698 karttaan merkittyjen peltojen läheisyydessä (ks. Granö Börstäng).

DG2317:1. Granö Gårdin nykyistä piha-aluetta. Edustalla kulkee pihan poikki vedetty sähkölinjakaivanto, josta oli kerätty kasaan useita tiiliä ja kiviä. S-N.

DG2317:2. Tiilirakenne 1 terassitasanteella piha-alueen koillispuolella. S-N.

Kuva Katja Vuoristo

DG2317:3 Piha-alueen lounaispuolen niittyä. Tiilirakenne 2 sijaitsee koivujen takana. SE-NW.

Sijaintikartta Granö Gårdin muinaisjäännösalueen tiiliuuneista. Mk 1:2500. Uunien koordinaatit: tiiliuuni 1 P: 6678652 I: 402872 ja tiiliuuni 2 P: 6678608 I: 402780.

Granö Tegelbruk 1000019451

Laji: kiinteä muinaisjäännös

Muinaisj.tyyppi: työ- ja valmistuspaikat

Tyyppin tarkenne: tiilenpolttouunit

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 6

Ajoitus: historiallinen

Koordinaatit: P: 6678620, I: 402437, Z m mpy 2,5–10

Koord.selite: Tiilenpolttouunin 2 keskipiste, gps

Peruskartta: 2040307

Kiinteistötiedot: 753-406-1-143, 753-406-1-220 ja 753-406-1-330

Aikaisemmat tutkimukset: -

Lähteet: Kuninkaallinen merikartasto 1791–1796. C. N. af Klerckerin johtama kartoitustyö Suomenlahdella.

Toim. Erkki-Sakari Harju ja Heikki Tiilikainen. Jyväskylä.

Rantanen, Arja & Kuvaja, Crister 1994b. Sipoon pitäjän historia, vuoteen 1868. II osa. Jyväskylä.

Vuoden 2011 inventointi

Tarkastuspäivä: 25.–26.10.2011

Kuvat: DG2306:1–7

Kohdekuvaus: Granö siirtyi 1600-luvun loppupuolella Östersundomin kartanon omistukseen ja vuonna 1754 kartanoon perustettiin kaksi tiilenpolttimoa, joiden tiilet toimitettiin Suomenlinnan rakennustöihin. Kuninkaalliseen merikartastoon vuosilta 1791–1796 on Granön pohjoisrannalle merkitty tiiliruukki (tegelbruk), joka on todennäköisesti toinen Östersundomin tiilipolttimoista, vaikkakin Sipoon pitäjän historia -teoksen mukaan Östersundomin tiilipolttimot eivät olisi olleet juuri tuolloin toiminnassa. Granössä on luultavasti valmistettu tiiliä useaan otteeseen ja 1830-luvulla sinne perustettiin viimeisin tiilitehdas, jonka toiminta oli kuitenkin ilmeisesti vaatimatonta.

Tiilipolttimo on sijainnut ainakin 1700-luvulla Granön pohjoispuolella rannan lähellä. Alue on nykyisin pääosin nurmella ja siellä kasvaa vanhoja lehtipuita. Lisäksi paikan reunamilla on useita vapaa-ajan asuntoja sekä entinen maatila. Alueella erottuu edelleenkin viisi tiilenpolttouunia ja niiden kaakkoispuolella, entisen peltoalueen takana, on laaja maanotokouppa (P: 6678543 I: 402491), josta on luultavasti otettu savea tiilien valmistamiseen.

DG2306:2. Yleiskuva muinaisjäännösalueesta. SW-NE.

Suurin osa tiiliuuneista sijaitsee rannan lähetyvillä, vain yksi niistä on ylempänä rinteessä. Tiiliuuni 1 (P: 6678662 I: 402420) on pusikon peittämä ja vallien ympäröimä soikeahko tiilenpolttouuni ja sitä on käytetty myöhemmin tunkiona. Se on kooltaan noin 10 x 22 m ja vallien korkeus on noin 1,5 m. Tiiliuuni 2 (P: 6678620 I: 402437) on noin 15 x 30 m kokoinen soikeahko tiilikumpu noin 40 metrin päässä rannasta puistomaisella nurmialueella. Uunin päällä kasvaa mäntyjä ja koivuja. Tiilenpolttouunin koillisreunassa on loh-

kotuista kivistä ladottu seinämä ja itäpäässä on aukko. Kyseessä voisi olla 1800-luvun tiilitehtaaseen liittyvä rakenne. Tiiliuuni 3 (P: 6678616 I: 402454) on nurmen peittämä soikeahko ja noin 6 x 15 m kokoinen rakenne tiiliuunin 2:n itäpuolella. Tiiliuuni 4 (P: 6678634 I: 402444) sijaitsee tiiliuuni 2:n pohjoispuolella lähellä rantaa ja se koostuu kahdesta vierekkäisestä tiilikummusta. Tiiliuuni 5 (P: 6678578 I: 402368) sijaitsee vanhan navetan vieressä ylempänä rinteessä, noin 120 m rannasta. Pyöreän tiilikummun päälle on kasattu pieniä kiviä ja sen päällä kasvaa vanha vaahtera.

Kuva Katia Vuoristo

DG2306:4. Kuvan keskellä näkyvä kumpu on pusikoitunut tiiliuuni 1. E-W.

Kuva Katia Vuoristo

DG2306:6. Tiiliuuni 2. Tiiliuuni 3 sijaitsee kuvan oikeassa reunassa männyn kohdalla. SW-NE.

Kuva Katia Vuoristo

DG2306:7. Tiiliuunin 2 meren puoleisella sivulla näkyy uunin ladottua seinää, NW-SE.

Tiiliuunien ympäristö ja erityisesti nykyisin nurmella oleva peltoalue sekä sen edustalla oleva ranta on täynnä tiilimurskaa (ks. kansikuva). Muinaisjäännöskohde on rajattu maastossa tehtyjen havaintojen sekä vanhan kartta-aineiston perusteella.

Sijaintikartta Tegelbrukin muinaisjännösalueen rakenteista. Mk 1:2500.

Rakenteiden koordinaatit käyvät ilmi oheisessa taulukossa:

Rakenne	P-koordinaatti	I-koordinaatti
tiiliuuni 1	6678662	402420
tiiliuuni 2	6678620	402437
tiiliuuni 3	6678616	402454
tiiliuuni 4	6678634	402444
tiiliuuni 5	6678578	402368
savenottokuoppa	6678543	402491

Granö Börstäng 1000019456

Laji: kiinteä muinaisjäännös

Muinaisj.tyyppi: kivirakenteet

Tyypin tarkenne: uunit

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 1

Ajoitus: historiallinen

Koordinaatit: P: 6678512, I: 402632, Z m.mpy: 5

Koord.selite: Rakenteen keskikoordinaatit, gps

Peruskartta: 2040307

Kiinteistötiedot: 753-406-1-358 ja 753-406-1-367

Aikaisemmat tutkimukset: -

Lähteet: Broterus, Samuel 1698, Karta öfver Granö holme med Mölandet, B43:2/3a. Kansallisarkisto.

Rantanen, Arja & Kuvaja, Crister 1994a. Sipoon pitäjän historia, vuoteen 1868. I osa. Jyväskylä.

Vuoden 2011 inventointi

Tarkastuspäivä: 25.10.2011

Kuvat: DG2316:1–2

Kohdekuvaus: Granössä oli ainakin jo 1540-luvun alussa kolme tilaa, jotka yhdistettiin 1660-luvulla. Yhdistetyn tilan talonpaikka on sijainnut Granön koillisrannalla (ks. Granö Gård). Muiden aikaisempien tilojen paikoista ei ole säilynyt kirjallisissa lähteissä tietoja, mutta vuoden 1698 karttaan on Granön koillisrannalle merkitty peltoalue, jonka keskellä on viljelemätön kumpu. Pello sijaitsee erillään karttaan merkitystä tilasta ja sen keskelle jäävä alue voisi olla yksi Granön keskiaikaisista tilanpaikoista, joka on tilojen yhdistämisen jälkeen jäänyt autioksi.

Peltojen keskellä sijaitsevalla matalalla kummulla kasvaa nykyisin mäntyjä ja lehtipuita ja alue on melko kivikkoista. Alueen luoteisosassa on pientalo ja sitä ympäröivä piha-alue, jota on muokattu. Kummun keskivaiheilla sijaitsee pyöreähkö ja osittain mullansekainen kiveys, jonka halkaisija on 4–5 metriä. Kyseessä voi olla Granön keskiaikaiseen asutukseen liittyvä uuninpohja, jonka päälle on myöhemmin lisätty muutama kivi sekä yksi betonilohkare. Kyseessä voi olla myös myöhempi raivauskivikko. Muinaisjäännös on rajattu maastossa tehtyjen havaintojen sekä vanhan kartta-aineiston perusteella.

Kuva Katja Vuoristo

DG2316:1. Yleiskuva Granön Börstängin alueesta. SW-NE.

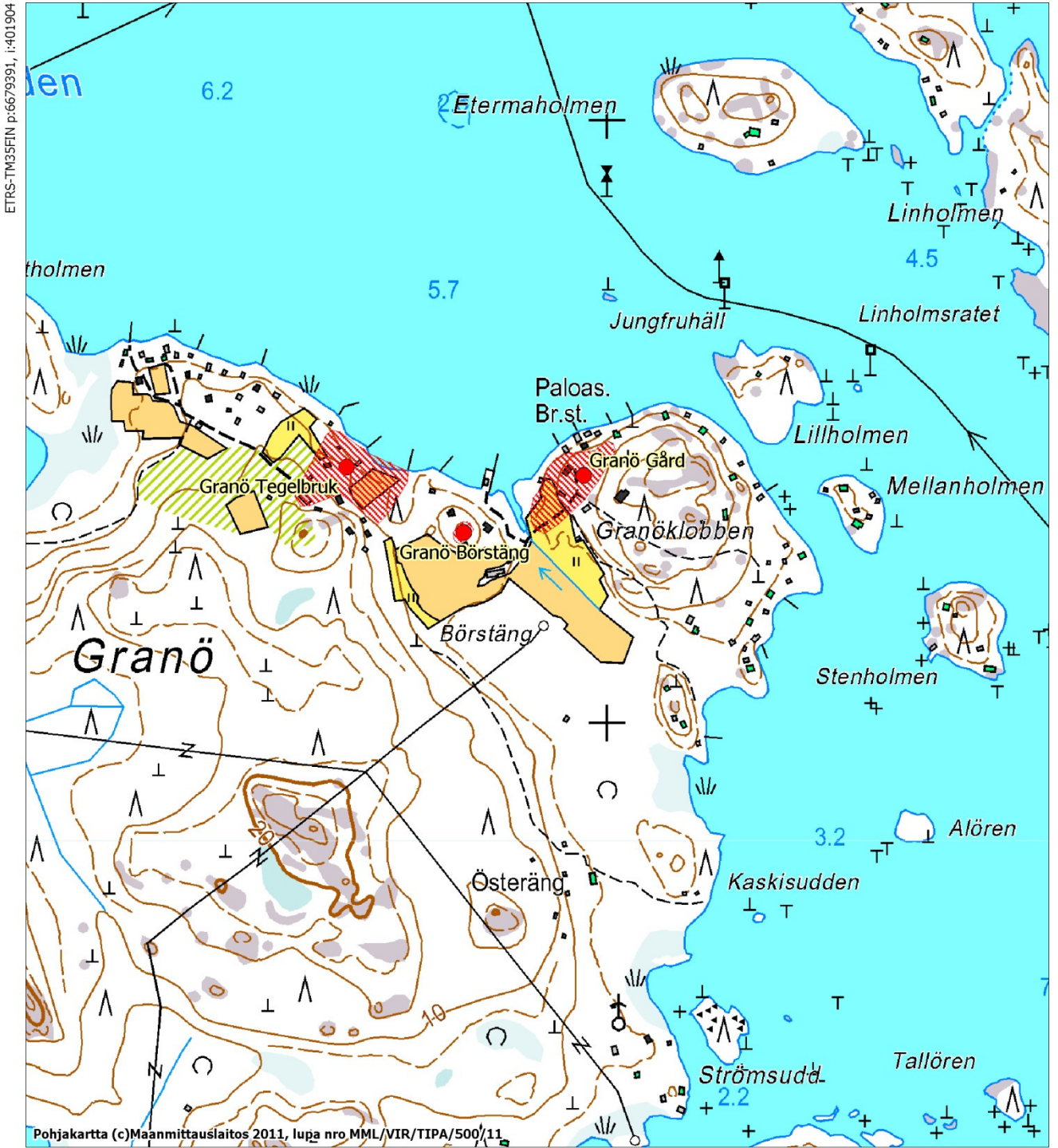

Kuva Katja Vuoristo

DG2316:2. Mahdollinen uuni kuvassa näkyvien kivien kohdalla Tuija Väisäsen takana. W-E.

Granön muinaisjäännösalueiden rajaukset peruskartalla

Granö Gård 1000017313, Granö Tegelbruk 1000019451 ja Granö Börstäng 1000019456

MK 1:10000

ETRS-TM35FIN p:6677491, i:403605

Lähteet

Painamattomat lähteet

Broterus, Samuel 1698, Karta öfver Granö holme med Mölandet, B43:2/3a. Kansallisarkisto.

Suhonen, V.-P. 2007. Sipoon historiallisen ajan muinaisjäännösten inventointi 2007. Museoviraston arkeologinen keskusarkisto, Helsinki.

Koivisto, Satu 2007. Sipoo. Manneralueen esihistoriallisen ajan ja saariston esihistoriallisen sekä historiallisen ajan muinaisjäännösten inventoinnit. Museoviraston arkeologinen keskusarkisto, Helsinki.

Painetut lähteet

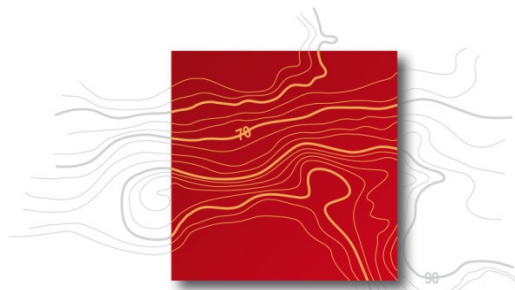
Kuninkaallinen merikartasto 1791–1796. C. N. af Klerckerin johtama kartoitustyö Suomenlahdella. Toim. Erkki-Sakari Harju ja Heikki Tiilikainen. Jyväskylä.

Rantanen, Arja & Kuvaja, Crister 1994a. Sipoon pitäjän historia, vuoteen 1868. I osa. Jyväskylä.

Rantanen, Arja & Kuvaja, Crister 1994b. Sipoon pitäjän historia, vuoteen 1868. II osa. Jyväskylä.

Kuvaluettelo

Kuvan numero	Kohde	Aihe	Kuvaaja	Kuvatyyppi	Mitat
DG2306:1	Sipoo, Granö Tegelbruk	Yleiskuva Granön Tegelbrukin rannasta kuvattuna mereltä.	Katja Vuoristo	digitaalikuva	4000 x 3000 pixel
DG2306:2	Sipoo, Granö Tegelbruk	Yleiskuva Granön Tegelbrukin alueesta, SW-NE.	Katja Vuoristo	digitaalikuva	4000 x 3000 pixel
DG2306:3	Sipoo, Granö Tegelbruk	Tiilenpaloja Granön Tegelbrukin alueen rannassa, taustalla tiiliuuni 1, E-W.	Katja Vuoristo	digitaalikuva	3000 x 4000 pixel
DG2306:4	Sipoo, Granö Tegelbruk	Kuvan keskellä näkyvä kumpu on Granön Tegelbrukin tiiliuuni 1, E-W.	Katja Vuoristo	digitaalikuva	4000 x 3000 pixel
DG2306:5	Sipoo, Granö Tegelbruk	Granön Tegelbrukin tiiliuuni 2, S-N.	Katja Vuoristo	digitaalikuva	4000 x 3000 pixel
DG2306:6	Sipoo, Granö Tegelbruk	Granön Tegelbrukin tiiliuuni 2, SW-NE.	Katja Vuoristo	digitaalikuva	4000 x 3000 pixel
DG2306:7	Sipoo, Granö Tegelbruk	Granön Tegelbrukin tiiliuuni 2. Meren puolelta näkyy uunin ladottua seinää, NW-SE.	Katja Vuoristo	digitaalikuva	4000 x 3000 pixel
DG2316:1	Sipoo, Granö Börstäng	Yleiskuva Granön Börstängin alueesta, SW-NE.	Katja Vuoristo	digitaalikuva	4000 x 3000 pixel
DG2316:2	Sipoo, Granö Börstäng	Granö Börstäng, kuvassa näkyvien kivien kohdalla kivikumpu, mahdollinen uuni. W-E.	Katja Vuoristo	digitaalikuva	4000 x 3000 pixel
DG2317:1	Sipoo, Granö Gård	Granö Gård. Granön kylän ja tilan aluetta, S-N.	Katja Vuoristo	digitaalikuva	4000 x 3000 pixel
DG2317:2	Sipoo, Granö Gård	Granö Gård, tiiliuuni 1, SE-NW.	Katja Vuoristo	digitaalikuva	3000 x 4000 pixel
DG2317:3	Sipoo, Granö Gård	Granö Gård, edustalla niittyä, puiden takana tiiliuuni 2. S-N.	Katja Vuoristo	digitaalikuva	4000 x 3000 pixel

INVENTOINTIRAPORTTI

SIPOO Granö

Östersundomin yleiskaava-alueen arkeologinen osainventointi
25.–26.10.2011

DG2306:3

MUSEOVIRASTO

KULTTUURIYMPÄRISTÖN HOITO | ARKEOLOGISET KENTTÄPALVELUT
KATJA VUORISTO

Tiivistelmä

Sipoon Granön arkeologinen inventointi liittyi Östersundomin yleiskaava-alueen suunnitteluun. Granön muinaisjäännöksiä ei ollut inventoitu aikaisemmin ja yleiskaavasunnitelmassa saarelle on osoitettu erilaisia rakentamisen alueita, minkä vuoksi alueen muinaisjäännösinventointi tuli ajankohtaiseksi. Historiallisten lähteiden perusteella saaren pohjoisosassa oli sijainnut keskiaikainen kylä ja myöhemmin Granön tila. Lisäksi saaren pohjoisrannalla tiedettiin olleen tiilenpolttimo 1700-luvun loppupuolella. Maastotarkastuksessa todettiin useampia tiilenpolttimoon liittyviä uunin pohjia sekä laaja savenottoalue, josta on otettu raaka-ainetta tiilien valmistamiseen. Lisäksi inventoinnissa todettiin kaksi Granön varhaisempaan asutukseen liittyvää muinaisjäännöstä. Nämä sijaitsevat saaren pohjois- ja koillisosissa. Granön koillisosan kylätontilta löytyi myös kaksi tiiliuunia, jotka ajoittuvat luultavasti 1700–1800-luvuille.

Sisältö

Tiivistelmä

Arkisto- ja rekisteritiedot.....	2
Karttaote inventoidusta alueesta	3
1. Johdanto	4
2. Inventoitu alue	6
3. Granön historiaa	6
4. Yhteenveto	7
5. Luettelo muinaisjäänöskohteista	7
6. Kohdekuvaukset	8
Granö Gård 1000017313	8
Granö Tegelbruk 1000019451	10
Granö Börstäng 1000019456.....	13
Granön muinaisjäänösalueiden rajaukset peruskartalla.....	14
Lähteet.....	15
Kuvaluettelo	16

Arkisto- ja rekisteritiedot

Kohteen laji: Sipoo Granö, Östersundomin yleiskaava-alueen osainventointi
Tutkimuslaitos: Museovirasto/Arkeologiset kenttäpalvelut
Inventoija: FM Katja Vuoristo
Inventointiapulainen: Huk Tuija Väisänen
Kenttätyöaika: 25.–26.10.2011
Peruskartta: 204307
Tutkimusten rahoittaja: Sipoon kunta
Kustannukset: noin 3100 € (kokonaisbudjetti Sipoo Talman osayleiskaava-alueen inventoinnin kanssa yhteensä 5270 €)

Alkuperäinen tutkimuskertomus: Museoviraston arkeologinen keskusarkisto, Helsinki

Kopiot: Sipoon kunta

Muinaisjäännöskohteet: Granö Gård 1000017313, keskikoordinaatit: P: 6678607, I: 402831, Z m mpy 2,5–10
Granö Tegelbruk 1000019451, keskikoordinaatit: P: 6678620, I: 402437, Z m mpy 2,5–10
Granö Börstäng 1000019456, keskikoordinaatit: P: 6678512, I: 402632, Z m.mpy: 5

Löydöt: –

Digitaalikuvat: DG2306, DG2316 ja DG2317

Aikaisemmat tutkimukset: –

Karttaote inventoidusta alueesta

Östersundomin yleiskaava-alueella sijaitsevilla Granöllä tehtiin arkeologinen inventointi. Karttaan on merkitty punaisella ja keltaisella erilaiset rakentamiseen osoitetut alueet, niiden ulkopuolelle jäävä alue on osoitettu viheralueeksi. Suunnitellut tiet on merkitty harmaalla ja alue, jossa tehtiin tarkempi arkeologinen inventointi, on merkitty sinisellä.

1. Johdanto

Helsingin, Sipoon ja Vantaan alueille ulottuvaan Östersundomiin on esitetty yhteinen yleiskaava-luonnos. Kaava-alue käsittää mm. Sipoossa sijaitsevan Granön, jonne on suunniteltu erilaisia rakentamiselle tarkoitettuja alueita. Museovirasto on todennut, että yleiskaava-alueen muinaisjäännöstiedot ovat Granön osalta puutteellisia, minkä vuoksi saarella tehtiin arkeologinen inventointi. Vanhojen karttojen ja kirjallisten lähteiden perusteella tiedettiin, että saaren koillisosassa on sijainnut keskiajalla perustettu kylä ja 1700-luvulla perustettu tiiliruukki sekä Granön tila. Kohteiden säilyneisyyttä ei ollut tarkastettu aikaisemmin.

Karttaote Kuninkaallisesta merikartastosta vuosilta 1791–1796. Granön pohjoisrannalle, peltojen luoteispuolelle on merkitty Tegelbruk ja kolme rakennusta. Granö Gårdin tila erottuu heikosti saaren koillisosan niemekkeellä.

Maastotarkastukseen varattiin kaksi päivää ja tutkimusten kustannuksista vastasi muinaismuistolain 15 § mukaan hankkeen toteuttaja eli Sipoon kunta. Tutkimusten kokonaiskustannukset olivat noin 3100 €. Museoviraston Arkeologiset kenttäpalvelut toteutti tutkimukset ja inventoinnin tekivät tutkija Katja Vuoristo (FM) sekä inventointiapulainen Tuija Väisänen (Huk). Kenttätöitä tehtiin 25.–26.10.2011 ja inventointiin liittyvät jälkityöt valmistuivat tammikuussa 2012. Sääolosuhteet olivat maastotarkastuksen aikana poutaiset ja merenkäynti oli tyyntä, joten saarelle päästiin ongelmitta. Aurinkoinen ja kirkas sää ei haitannut muinaisjäännösten havaitsemista. Maastoinventoinnin myöhäinen ajankohta vaikeutti venkuljetuksen saamista saarelle, mutta lopulta kuljetus järjestyi Pekka Paanasalon ajamalla Museoviraston veneellä Hylkysaaresta.

Kuva Katia Vuoristo

DG2306:1. Yleiskuva Granön Tegelbrukin rannasta kuvattuna mereltä.

Inventoinnissa keskityttiin Granön pohjois- ja itäosan tarkastamiseen, koska kyseinen alue oli potentiaalisinta muinaisjäännösalueita. Historiallisten lähteiden, kuten vanhan kartta-aineiston, perusteella oli odotettavissa, että alueella oli säilynyt historialliseen aikaan ajoittuvien rakenteiden jäännöksiä. Sen sijaan maaston alavuuden perusteella esihistoriallisten muinaisjäännösobjektien löytyminen saarelta oli epätodennäköis-

tä, sillä saari on ollut pitkään rautakaudellakin hyvin kostea ja osin vielä veden peittämä. Vedenpinnan laskeminen ja rantaviivan muuttuminen voidaan nähdä 1600-luvun lopun kartastakin kun sitä verrataan nyky-päivän tilanteeseen. Muutos näkyy erityisesti saaren itäosan lahtien umpeenkuroutumisena ja pohjoisosan pienen saaren muuttumisesta niemenkärjeksi.

Granön arkeologisen inventoinnin yhteydessä saarelta löydettiin kolme entuudestaan tuntematonta historiallisen ajan muinaisjäännöstä, Granö Tegelbruk, Granö Börstäng ja Granö Gård. Näistä Granö Gård on todennäköisesti jo keskiajalta peräisin oleva talonpaikka, joka on jäänyt kylän muiden tilojen yhdistymisen jälkeen saaren ainoaksi tilaksi. 1700-luvulla tilan toiminta on liittynyt tiiviisti saaren tiilenvalmistukseen. Granö Tegelbruk on toiminut jo 1700-luvulla tiilenpolttimona ja ilmeisesti uudelleen myös 1830-luvun loppupuolelta lähtien. Granö Börstäng on matalalla mäellä sijaitseva kivikumpu ja kyseessä saattaisi olla saaren keskiaikaiseen asutukseen liittyvä rakenne.

Kuva Katja Vuoristo

DG2306:5. Granön Tegelbrukin tiiliuuni 2. S-N.

Inventoinnissa todetut muinaisjäännökset ja havaitut rakenteet valokuvattiin ja niiden sijaintitiedot mitattiin ylös Garmin GPSmap 60CSx-laitteella. Kohteiden sijaintitiedot on ilmoitettu alle 5 metrin tarkkuudella. Mitatut koordinaatit ovat EUREF FIN-järjestelmässä ja myös raportissa ilmoitetut koordinaatit ovat samassa koordinaattijärjestelmässä. Muinaisjäännösten kohdetiedot on viety Museoviraston ylläpitämään muinaisjäännösrekisteriin. Inventoinnin yhteydessä ei kerätty talteen löytöjä. Muinaisjäännöksistä otetut digitaalikuivat on luetteloitu Webmuskettiin numeroilla DG2306, DG2316 ja DG2317.

Granöllä ei ole tehty aikaisemmin arkeologisia tutkimuksia, vaikka Sipoossa onkin tehty sekä historiallisen ajan että esihistoriallisen ajan kuntainventoinnit vuonna 2007.¹ Inventointeihin sisältyi myös muutaman päivän pituinen saaristoinventointi, mutta Granötä ei tuolloin ehditty tarkastaa. Granö on jäänyt myös aikaisemmin tehtyjen Sipoon inventointien ulkopuolelle.

Helsingissä 4.1.2012

Katja Vuoristo, FM

¹ V.-P. Suhonen 2007; Satu Koivisto 2007.

2. Inventoitu alue

Granö sijaitsee Östersundomin itäpuolella lähellä Vuosaaren satamaa. Saaren länsi- ja pohjoispuolelta kulkee laivareitti, joka on ollut käytössä ainakin jo 1700-luvun loppupuolelta lähtien. Todennäköisesti reitti on ollut käytössä jo pitkään tätä ennenkin. Granön kaakkois- ja länsiranta ovat kivikkoisia, mikä onkin luultavasti vaikuttanut siihen, että saaren asutus on alkuun keskittynyt Granön pohjoisrannalle. Saaren pohjois- ja koillisosa on edelleen tiheimpään rakennettua, mutta myös etelärannalle on rakennettu jonkin verran vapaa-ajan asuntoja. Suurin osa saaren asutuksesta on nykyisin vapaa-aikaan liittyvää ja Granön pohjoisosan pienet peltoalueet alkavat pikkuhiljaa kasvaa umpeen. Ainoastaan Börstängin pellot ovat edelleen osin käytössä.

Granölle ei pääse toistaiseksi vielä autolla, mutta yleiskaavas suunnitelmassa saarelle on suunniteltu sillanrakentamista ja tien rakentamista saaren ympäri. Vielä saari on kuitenkin pitkälle luonnontilassa, eikä siellä kulje varsinaisia teitä. Granön pohjois- ja koillisosassa on muutamia hieman leveämpiä polkuja, joilla pääsee ajamaan mönkijällä, mutta muualla ei kulje juuri polkujakaan, mikä tekee maastosta melko vaikeakulkuista. Saarella on tiheä puusto ja siellä täällä on kosteikkoja. Myös saaren rannat ovat paikoin vetistä vesijättömaata.

Östersundomin yleiskaavasunnitelmassa Granön pohjois- ja koillisranta sekä saaren poikki Österängin kautta etelärannalle kulkeva kapeahko alue on merkitty pientalovaltaiseksi rakentamisalueeksi. Saaren länsirannalle on suunniteltu mantereelta Båtsnäsuddeniin kulkeva silta ja sen viereen on merkitty pienehkö rakentamisalue, jolle voidaan rakentaa hallimaisia tiloja mm. erilaisten palveluiden ja virkistyskäyttöön.

3. Granön historiaa

Granö mainitaan ensimmäistä kertaa historiallisissa lähteissä 1540-luvun alussa, jolloin saarella oli kolmen pienen tilan kylä. Tilanomistajina mainitaan Bengt Perinpoika, Nils Perinpoika ja Jacob Matsinpoika. Bengt Perinpojan tila oli autiona vuodesta 1571 lähtien aina 1620-luvun alkupuolelle saakka, mutta tilalla asui kuitenkin ajoittain ihmisiä ja sitä viljeltiin. Myös Nils Perinpojan tila oli autiona lähes kokonaan vuosien 1571–1615 välillä ja vuonna 1586 siitä tuli kruunutila. Jacob Matsinpojan tila pysyi 1500-luvulla lyhyitä autoitumisia lukuun ottamatta veronmaksukykyisenä, mutta 1610-luvun lopulla sekin autoitui.

Granön tilat siirtyivät vuonna 1623 läänityksenä Nils Dubblarelle ja 1630-luvulla tilat olivat lampuotin viljelyksessä. 1660-luvulla saarella asui enää yksi torppari, mutta kun saaren tilat yhdistettiin, nousi verotaakka liian suureksi ja torppari joutui jättämään tilan. Granöstä on jälleen maininta vuodelta 1673, jolloin sitä verotettiin silakan- ja hylkeenpyynnistä. Tilaa yritettiin ottaa jälleen viljelykseen, mutta saaren peltopinta-ala oli hyvin pieni eikä uusien peltojen raivaaminen ollut mahdollista maaston kivikkoisuuden vuoksi, joten viljely-yritykset jäivät lyhyiksi.

Granö vuokrattiin Östersundomin kartanon majuri Patkulille ja 1690-luvulla se siirtyi kartanon omistukseen veropalkkalaitokseen siirtymisen yhteydessä. Östersundom oli 1700–1800-luvuilla yksi Sipoon merkittävimmistä kartanoista. Kartanoon perustettiin torppia ja vuosilta 1777 ja 1800 on maininnat myös Granön torpasta.²

² Rantanen & Kuvaja 1994a, 120–122, 233.

Sipoon pitäjän historiassa mainitaan, että Östersundomin kartanoon perustettiin vuonna 1754 kaksi tiilenpolttimoa, joiden tiilet toimitettiin Suomenlinnaan. Tiilipolttimoiden mainitaan lopettaneen toimintansa 1760-luvulle mentäessä ja vuosien 1808–1809 sodan jälkeen tiilien valmistuksen todetaan alkaneen jälleen uudelleen, kunnes se olisi taas loppunut 1830-luvulla. Myöhemmin saman vuosikymmenen lopulla Östersundomin kartanon on sanottu perustaneen tiilenpolttimon Granön saarelle, mutta toiminnan on todettu olleen vaatimatonta.³ Kuitenkin Kuninkaallisessa merikartastossa vuosilta 1791–1796 on Granön pohjoisrannalle merkitty tiilitehdas (tegelbruk) sekä siihen liittyviä rakenteita, vaikka tällöin ei saarella mainita olleen tiilenvalmistusta. Kyseessä on todennäköisesti toinen Östersundomin kartanon tiilenpolttimoista ja on luultavaa, että se on ollut toiminnassa myös jossain vaiheessa 1700-luvun loppupuolella 1760-luvun jälkeenkin. Merikartastoon on merkitty myös Granön tila saaren koillisosaan. Kyseessä on sama paikka, johon on merkitty jo vuoden 1698 karttaan talonpaikka.⁴

4. Yhteenveto

Granön saari inventoitiin syksyllä 2011, koska se sijaitsee Östersundomin yleiskaava-alueella ja saaren kiinteitä muinaisjäännöksiä ei ole aikaisemmin inventoitu. Vanhojen karttojen perusteella erityisesti saaren pohjois- ja koillisosa näyttivät alueilta, joissa olisi saattanut säilyä Granön asutukseen ja elinkeinon liittyviä historiallisen ajan muinaisjäännöskohteita. Inventoinnissa keskityttiin kartoissa näkyvien ilmiöiden tarkastamiseen, mutta niiden lisäksi käytiin läpi myös muita alueita. Vuoden 1698 kartan perusteella tarkastettiin myös yksittäisten peltoalueiden ympäristöt, sillä oli mahdollista, että Granön keskiaikainen asutus on ollut niiden liepeillä. Lisäksi pyrittiin tarkastamaan ranta-alueita mahdollisten leiripaikkojen ja kivi-uunien löytämiseksi merenkulkureittien varrelta. Tällaisista ei kuitenkaan näkynyt merkkejä.

Inventoinnissa todettiin kolme entuudestaan tuntematonta muinaisjäännöstä. Kaikki niistä sijaitsevat yleiskaava-alueen rakentamiselle osoitetulla alueella saaren pohjoisosassa. Muinaisjäännöksiin kuuluu keskiajalta historialliselle ajalle ajoittuva kylätontti, joka on edelleenkin osittain asutettu, tiilenvalmistuspaiikka sekä mahdollisesti keskiajalle ajoittuva uunin pohja.

5. Luettelo muinaisjäännöskohteista

Kunta	Mj.nimi	Mj.numero	Tyyppi	Ajoitus	P	I	Z m mpy	Karttalehti
Sipoo	Granö Gård	1000017313	Asuinpaikat, kylätontit	Historiallinen aika	6678607	402831	2,5–10	204307
Sipoo	Granö Tegelbruk	1000019451	työ- ja valmis- tuspaiikat, tiilen- polttouunit	Historiallinen aika	6678620	402437	2,5–10	204307
Sipoo	Granö Börstäng	1000019456	Kivirakenteet, uunit	Historiallinen aika	6678512	402632	5	204307

³ Rantanen & Kuvaja 1994b, 48–49.

⁴ Kuninkaallinen merikartasto 1791–1796, 69; Broterus 1698, Karta öfver Granö holme med Mölandet, B43:2/3a.

6. Kohdekuvaukset

Granö Gård 1000017313

Laji: kiinteä muinaisjäänös

Muinaisj.tyyppi: asuinpaikat

Tyyppin tarkenne: kyläpaikat

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 1

Ajoitus: keskiaikainen/historiallinen

Koordinaatit: P: 6678607, I: 402831 Z m mpy 2,5–10

Koord.selite: Keskikoordinaatit, gps

Peruskartta: 204307

Kiinteistötiedot: 753-406-1-146, 753-406-1-295, 753-406-1-365 ja 753-406-878-9

Aikaisemmat tutkimukset: -

Lähteet: Kuninkaallinen merikartasto 1791–1796. C. N. af Klerckerin johtama kartoitustyö Suomenlahdella.

Toim. Erkki-Sakari Harju ja Heikki Tiilikainen. Jyväskylä.

Broterus, Samuel 1698, Karta öfver Granö holme med Mölandet, B43:2/3a. Kansallisarkisto.

Vuoden 2011 inventointi

Tarkastuspäivä: 25.–26.10.2011

Kuvat: DG2317:1–3

Kohdekuvaus: Granön kylästä on ensimmäinen maininta jo 1540-luvun alusta, jolloin kylässä oli kolme tilaa. Kylän tilat olivat pitkiä aikoja autioina ja ne yhdistettiin 1660-luvulla. Vuosisadan lopulla Granö siirtyi Östersundomin omistukseen ja vuoden 1698 karttaan tilanpaikka on merkitty saaren koillisrannalle. Samalle paikalle on merkitty 1700-luvun lopulla Granö Gård.

Broteruksen kartta vuodelta 1698. Granön ainoa talon paikka on merkitty saaren koillisosan niemelle. Muut keskiaikaiset talonpaikat ovat saattaneet sijaita kartassa näkyvien peltojen lähellä.

Kohde sijaitsee Granön saaren koillisrannalla mäen päällä. Paikalla on nykyisin uudehko pientalo ja pihamaata on muokattu paikoin. Asuinrakennuksen lounaispuolella on rakentamaton niittyalue ja kaakkoispuolella on suurehko tasainen nurmialue, jonka reunaan on tehty äskettäin sähkölinjakaivanto. Kaivannosta oli kerätty kasaan useita tiiliä ja kiviä. Rakennuksen kaakkois- ja länsipuolella sijaitsee todennäköisesti 1700–1800-lukujen tiilenpolttoon liittyvät tiiliuunit. Tiilirakenne 1 (P: 6678652, I: 402872) sijaitsi pohjoiseen laskevan terassitasanteen päällä mäntymetsässä ja rakenteen päällä kasvoi paksu mänty. Pikkukivien sekaisen tiilikummun halkaisija oli noin 3 metriä. Kivien lisäksi kasassa oli myös hieman laastia. Tiilirakenne 2 (P: 6678608, I: 402780) oli puoliympyrän muotoinen vallimainen kumpu nykyisen piha-alueen länsireunassa lähellä rantaa. Kummun päällä kasvoi mäntyjä ja heinää. Rakennetta oli todennäköisesti tasattu jossain vaiheessa hieman. On todennäköistä, että alueella on säilynyt myös muita rakenteita, lukuun ottamatta asuinrakennuksen kohtaa. Muinaisjäänöskohde on rajattu näkyvien rakenteiden, vanhojen karttojen ja topografian perusteella.

Kuva Katja Vuoristo

Granön kylän kaksi muuta tilaa ovat saattaneet sijaita Granö Gårdin ulkopuolella, vuoden 1698 karttaan merkittyjen peltojen läheisyydessä (ks. Granö Börstäng).

DG2317:1. Granö Gårdin nykyistä piha-aluetta. Edustalla kulkee pihan poikki vedetty sähkölinjakaivanto, josta oli kerätty kasaan useita tiiliä ja kiviä. S-N.

DG2317:2. Tiilirakenne 1 terassitasanteella piha-alueen koillispuolella. S-N.

Kuva Katja Vuoristo

DG2317:3 Piha-alueen lounaispuolen niittyä. Tiilirakenne 2 sijaitsee koivujen takana. SE-NW.

Sijaintikartta Granö Gårdin muinaisjäännösalueen tiiliuuneista. Mk 1:2500. Uunien koordinaatit: tiiliuuni 1 P: 6678652 I: 402872 ja tiiliuuni 2 P: 6678608 I: 402780.

Granö Tegelbruk 1000019451

Laji: kiinteä muinaisjäännös

Muinaisj.tyyppi: työ- ja valmistuspaikat

Tyyppin tarkenne: tiilenpolttouunit

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 6

Ajoitus: historiallinen

Koordinaatit: P: 6678620, I: 402437, Z m mpy 2,5–10

Koord.selite: Tiilenpolttouunin 2 keskipiste, gps

Peruskartta: 2040307

Kiinteistötiedot: 753-406-1-143, 753-406-1-220 ja 753-406-1-330

Aikaisemmat tutkimukset: -

Lähteet: Kuninkaallinen merikartasto 1791–1796. C. N. af Klerckerin johtama kartoitustyö Suomenlahdella.

Toim. Erkki-Sakari Harju ja Heikki Tiilikainen. Jyväskylä.

Rantanen, Arja & Kuvaja, Crister 1994b. Sipoon pitäjän historia, vuoteen 1868. II osa. Jyväskylä.

Vuoden 2011 inventointi

Tarkastuspäivä: 25.–26.10.2011

Kuvat: DG2306:1–7

Kohdekuvaus: Granö siirtyi 1600-luvun loppupuolella Östersundomin kartanon omistukseen ja vuonna 1754 kartanoon perustettiin kaksi tiilenpolttimoa, joiden tiilet toimitettiin Suomenlinnan rakennustöihin. Kuninkaalliseen merikartastoon vuosilta 1791–1796 on Granön pohjoisrannalle merkitty tiiliruukki (tegelbruk), joka on todennäköisesti toinen Östersundomin tiilipolttimoista, vaikkakin Sipoon pitäjän historia -teoksen mukaan Östersundomin tiilipolttimot eivät olisi olleet juuri tuolloin toiminnassa. Granössä on luultavasti valmistettu tiiliä useaan otteeseen ja 1830-luvulla sinne perustettiin viimeisin tiilitehdas, jonka toiminta oli kuitenkin ilmeisesti vaatimatonta.

Tiilipolttimo on sijainnut ainakin 1700-luvulla Granön pohjoispuolella rannan lähellä. Alue on nykyisin pääosin nurmella ja siellä kasvaa vanhoja lehtipuita. Lisäksi paikan reunamilla on useita vapaa-ajan asuntoja sekä entinen maatila. Alueella erottuu edelleenkin viisi tiilenpolttouunia ja niiden kaakkoispuolella, entisen peltoalueen takana, on laaja maanotokouppa (P: 6678543 I: 402491), josta on luultavasti otettu savea tiilien valmistamiseen.

DG2306:2. Yleiskuva muinaisjäännösalueesta. SW-NE.

Suurin osa tiiliuuneista sijaitsee rannan lähetyvillä, vain yksi niistä on ylempänä rinteessä. Tiiliuuni 1 (P: 6678662 I: 402420) on pusikon peittämä ja vallien ympäröimä soikeahko tiilenpolttouuni ja sitä on käytetty myöhemmin tunkiona. Se on kooltaan noin 10 x 22 m ja vallien korkeus on noin 1,5 m. Tiiliuuni 2 (P: 6678620 I: 402437) on noin 15 x 30 m kokoinen soikeahko tiilikumpu noin 40 metrin päässä rannasta puis-tomaisella nurmialueella. Uunin päällä kasvaa mäntyjä ja koivuja. Tiilenpolttouunin koillisreunassa on loh-

kotuista kivistä ladottu seinämä ja itäpäässä on aukko. Kyseessä voisi olla 1800-luvun tiilitehtaaseen liittyvä rakenne. Tiiliuuni 3 (P: 6678616 I: 402454) on nurmen peittämä soikeahko ja noin 6 x 15 m kokoinen rakenne tiiliuunin 2:n itäpuolella. Tiiliuuni 4 (P: 6678634 I: 402444) sijaitsee tiiliuuni 2:n pohjoispuolella lähellä rantaa ja se koostuu kahdesta vierekkäisestä tiilikummusta. Tiiliuuni 5 (P: 6678578 I: 402368) sijaitsee vanhan navetan vieressä ylempänä rinteessä, noin 120 m rannasta. Pyöreän tiilikummun päälle on kasattu pieniä kiviä ja sen päällä kasvaa vanha vaahtera.

Kuva Katia Vuoristo

DG2306:4. Kuvan keskellä näkyvä kumpu on pusikoitunut tiiliuuni 1. E-W.

Kuva Katia Vuoristo

DG2306:6. Tiiliuuni 2. Tiiliuuni 3 sijaitsee kuvan oikeassa reunassa männyn kohdalla. SW-NE.

Kuva Katia Vuoristo

DG2306:7. Tiiliuunin 2 meren puoleisella sivulla näkyy uunin ladottua seinää, NW-SE.

Tiiliuunien ympäristö ja erityisesti nykyisin nurmella oleva peltoalue sekä sen edustalla oleva ranta on täynnä tiilimurskaa (ks. kansikuva). Muinaisjäännöskohde on rajattu maastossa tehtyjen havaintojen sekä vanhan kartta-aineiston perusteella.

Sijaintikartta Tegelbrukin muinaisjännösalueen rakenteista. Mk 1:2500.

Rakenteiden koordinaatit käyvät ilmi oheisessa taulukossa:

Rakenne	P-koordinaatti	I-koordinaatti
tiiliuuni 1	6678662	402420
tiiliuuni 2	6678620	402437
tiiliuuni 3	6678616	402454
tiiliuuni 4	6678634	402444
tiiliuuni 5	6678578	402368
savenottokuoppa	6678543	402491

Granö Börstäng 1000019456

Laji: kiinteä muinaisjäännös

Muinaisj.tyyppi: kivirakenteet

Tyyppin tarkenne: uunit

Rauhoitusluokka: 2

Lukumäärä: 1

Ajoitus: historiallinen

Koordinaatit: P: 6678512, I: 402632, Z m.mpy: 5

Koord.selite: Rakenteen keskikoordinaatit, gps

Peruskartta: 2040307

Kiinteistötiedot: 753-406-1-358 ja 753-406-1-367

Aikaisemmat tutkimukset: -

Lähteet: Broterus, Samuel 1698, Karta öfver Granö holme med Mölandet, B43:2/3a. Kansallisarkisto.

Rantanen, Arja & Kuvaja, Crister 1994a. Sipoon pitäjän historia, vuoteen 1868. I osa. Jyväskylä.

Vuoden 2011 inventointi

Tarkastuspäivä: 25.10.2011

Kuvat: DG2316:1–2

Kohdekuvaus: Granössä oli ainakin jo 1540-luvun alussa kolme tilaa, jotka yhdistettiin 1660-luvulla. Yhdistetyn tilan talonpaikka on sijainnut Granön koillisrannalla (ks. Granö Gård). Muiden aikaisempien tilojen paikoista ei ole säilynyt kirjallisissa lähteissä tietoja, mutta vuoden 1698 karttaan on Granön koillisrannalle merkitty peltoalue, jonka keskellä on viljelemätön kumpu. Pello sijaitsee erillään karttaan merkitystä tilasta ja sen keskelle jäävä alue voisi olla yksi Granön keskiaikaisista tilanpaikoista, joka on tilojen yhdistämisen jälkeen jäänyt autioksi.

Peltojen keskellä sijaitsevalla matalalla kummulla kasvaa nykyisin mäntyjä ja lehtipuita ja alue on melko kivikkoista. Alueen luoteisosassa on pientalo ja sitä ympäröivä piha-alue, jota on muokattu. Kummun keskivaiheilla sijaitsee pyöreähkö ja osittain mullansekainen kiveys, jonka halkaisija on 4–5 metriä. Kyseessä voi olla Granön keskiaikaiseen asutukseen liittyvä uuninpohja, jonka päälle on myöhemmin lisätty muutama kivi sekä yksi betonilohkare. Kyseessä voi olla myös myöhempi raivauskivikko. Muinaisjäännös on rajattu maastossa tehtyjen havaintojen sekä vanhan kartta-aineiston perusteella.

Kuva Katja Vuoristo

DG2316:1. Yleiskuva Granön Börstängin alueesta. SW-NE.

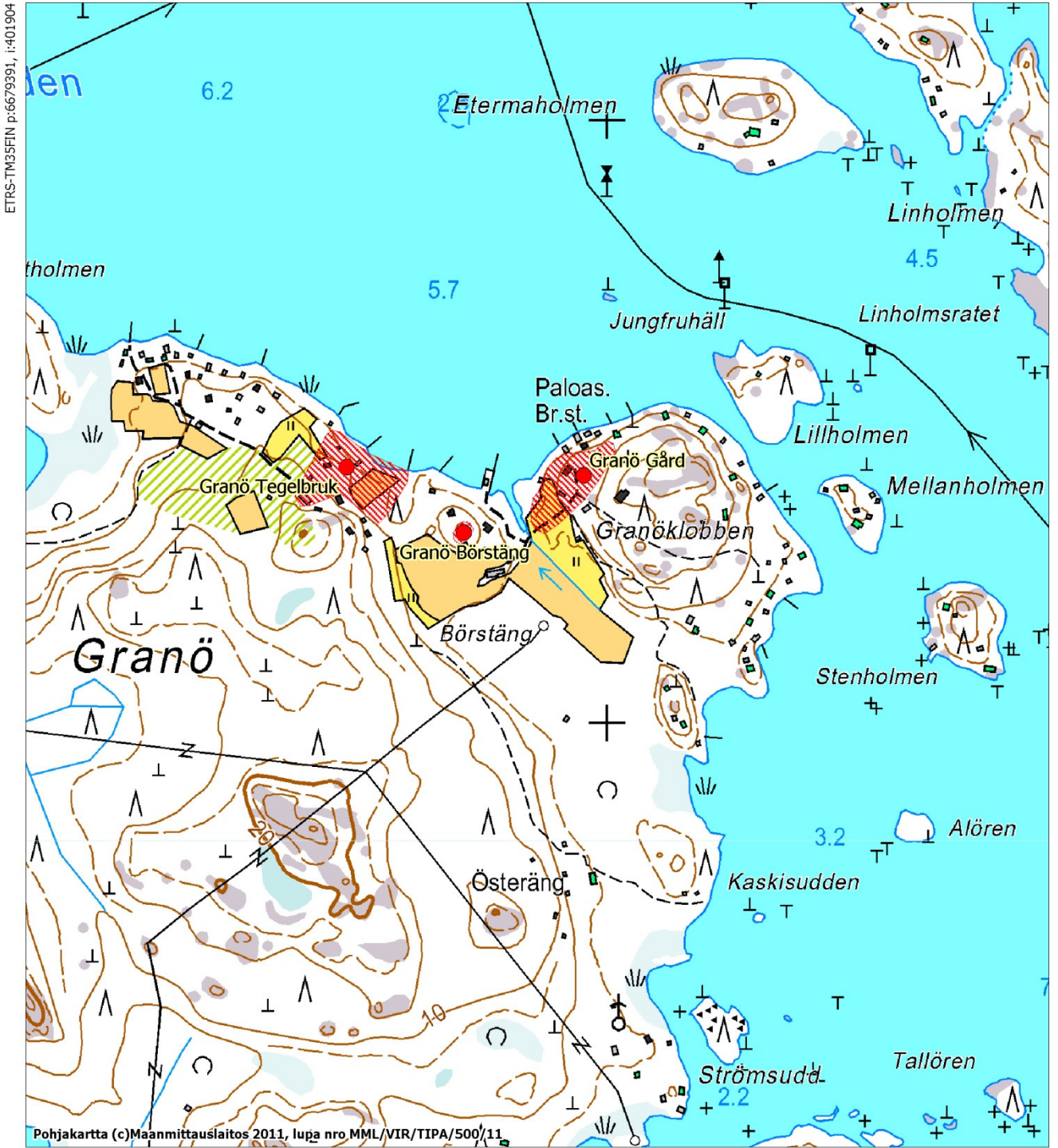

Kuva Katja Vuoristo

DG2316:2. Mahdollinen uuni kuvassa näkyvien kivien kohdalla Tuija Väisänen takana. W-E.

Granön muinaisjäännösalueiden rajaukset peruskartalla

Granö Gård 1000017313, Granö Tegelbruk 1000019451 ja Granö Börstäng 1000019456

ETRS-TM35FIN p:6679391, i:401904

MK 1:10000

ETRS-TM35FIN p:6677491, i:403605

Lähteet

Painamattomat lähteet

Broterus, Samuel 1698, Karta öfver Granö holme med Mölandet, B43:2/3a. Kansallisarkisto.

Suhonen, V.-P. 2007. Sipoon historiallisen ajan muinaisjäännösten inventointi 2007. Museoviraston arkeologinen keskusarkisto, Helsinki.

Koivisto, Satu 2007. Sipoo. Manneralueen esihistoriallisen ajan ja saariston esihistoriallisen sekä historiallisen ajan muinaisjäännösten inventoinnit. Museoviraston arkeologinen keskusarkisto, Helsinki.

Painetut lähteet

Kuninkaallinen merikartasto 1791–1796. C. N. af Klerckerin johtama kartoitustyö Suomenlahdella. Toim. Erkki-Sakari Harju ja Heikki Tiilikainen. Jyväskylä.

Rantanen, Arja & Kuvaja, Crister 1994a. Sipoon pitäjän historia, vuoteen 1868. I osa. Jyväskylä.

Rantanen, Arja & Kuvaja, Crister 1994b. Sipoon pitäjän historia, vuoteen 1868. II osa. Jyväskylä.

Kuvaluettelo

Kuvan numero	Kohde	Aihe	Kuvaaja	Kuvatyyppi	Mitat
DG2306:1	Sipoo, Granö Tegelbruk	Yleiskuva Granön Tegelbrukin rannasta kuvattuna mereltä.	Katja Vuoristo	digitaalikuva	4000 x 3000 pixel
DG2306:2	Sipoo, Granö Tegelbruk	Yleiskuva Granön Tegelbrukin alueesta, SW-NE.	Katja Vuoristo	digitaalikuva	4000 x 3000 pixel
DG2306:3	Sipoo, Granö Tegelbruk	Tiilenpaloja Granön Tegelbrukin alueen rannassa, taustalla tiiliuuni 1, E-W.	Katja Vuoristo	digitaalikuva	3000 x 4000 pixel
DG2306:4	Sipoo, Granö Tegelbruk	Kuvan keskellä näkyvä kumpu on Granön Tegelbrukin tiiliuuni 1, E-W.	Katja Vuoristo	digitaalikuva	4000 x 3000 pixel
DG2306:5	Sipoo, Granö Tegelbruk	Granön Tegelbrukin tiiliuuni 2, S-N.	Katja Vuoristo	digitaalikuva	4000 x 3000 pixel
DG2306:6	Sipoo, Granö Tegelbruk	Granön Tegelbrukin tiiliuuni 2, SW-NE.	Katja Vuoristo	digitaalikuva	4000 x 3000 pixel
DG2306:7	Sipoo, Granö Tegelbruk	Granön Tegelbrukin tiiliuuni 2. Meren puolelta näkyy uunin ladottua seinää, NW-SE.	Katja Vuoristo	digitaalikuva	4000 x 3000 pixel
DG2316:1	Sipoo, Granö Börstäng	Yleiskuva Granön Börstängin alueesta, SW-NE.	Katja Vuoristo	digitaalikuva	4000 x 3000 pixel
DG2316:2	Sipoo, Granö Börstäng	Granö Börstäng, kuvassa näkyvien kivien kohdalla kivikumpu, mahdollinen uuni. W-E.	Katja Vuoristo	digitaalikuva	4000 x 3000 pixel
DG2317:1	Sipoo, Granö Gård	Granö Gård. Granön kylän ja tilan aluetta, S-N.	Katja Vuoristo	digitaalikuva	4000 x 3000 pixel
DG2317:2	Sipoo, Granö Gård	Granö Gård, tiiliuuni 1, SE-NW.	Katja Vuoristo	digitaalikuva	3000 x 4000 pixel
DG2317:3	Sipoo, Granö Gård	Granö Gård, edustalla niittyä, puiden takana tiiliuuni 2. S-N.	Katja Vuoristo	digitaalikuva	4000 x 3000 pixel